

Ο εθνικός ευεργέτης Ιωάννης Α. Βαρβάκης

Γεννήθηκε στα Ψαρά το 1745 (κατ' άλλους το 1750) και ήταν γιος του караβοκύρη Ανδρέα Λεοντή. Τα μεγάλα, φωτεινά μάτια του και ο ορμητικός του χαρακτήρας τον έκαναν να μοιάζει με τα βαρβάκια που πετούσαν ελεύθερα στον αιγαιοπελαγίτικο ουρανό, γι' αυτό και οι φίλοι του, του έδωσαν αυτό το παρωνύμιο που έμελλε να γίνει το επώνυμό του.

Ως γνήσιος Ψαριανός καταπιάστηκε πολύ νωρίς, από τα οκτώ του κιόλας χρόνια, με τη ναυτιλία. Στα δέκα του γνώριζε να πυροβολεί με τουφέκι και πιστόλι και να χρησιμοποιεί κανόνι.

Δεκαεπτά-δεκαοκτώ ετών ήταν δεν ήταν, όταν έγινε караβοκύρης προκαλώντας το φόβο και τον τρόμο των Τούρκων με τις ριψοκίνδυνες και παράτολμες πράξεις του. Μια από αυτές ήταν και η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας στη ναυμαχία του Τσεσμέ, που έγινε κατά το ρωσοτουρκικό πόλεμο, στις 26 Ιουνίου 1770. Μπορεί το ιδιόκτητο πολεμικό πλοίο του Βαρβάκη, που διέθετε είκοσι κανόνια, να καταστράφηκε, αλλά ο ίδιος τιμήθηκε δεόντως για τη γενναία του πράξη από τις ρωσικές αρχές. Ο μεν Αλέξιος Ορλώφ τον ονόμασε «εθελοντή - ήρωα του Τσεσμέ», η δε τσαρίνα πασών των Ρωσιών Αικατερίνη Β' τον ενέταξε στις στρατιωτικές δυνάμεις της αυτοκρατορικής Ρωσίας με το βαθμό του υπολοχαγού.

Οι Τούρκοι ποτέ δε του συγχώρεσαν την ταπείνωση που τους επέφερε. Έτσι όταν ο Βαρβάκης επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη για να προμηθευτεί τα ρωσικά χαρτιά που του χρειαζόνταν για την εγκατάστασή του στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, όπου επιθυμούσε να ασχοληθεί με το εμπόριο, άρχισαν να τον καταζητούν κι επειδή δεν μπόρεσαν να τον συλλάβουν, δήμευσαν το καινούργιο του πλοίο.

Η ρωσική πρεσβεία τον φυγάδευσε στην Οδησό με ρωσικά πιστοποιητικά και με άλλο όνομα. Από εκεί με ποταμόπλοιο ο Βαρβάκης έφθασε στο Κίεβο και ξεκίνησε με τα πόδια το

ιωάννης βαρβάκης

ταξίδι για την Αγία Πετρούπολη. Σκόπευε να συναντήσει την αυτοκράτειρα και να της ζητήσει οικονομική βοήθεια για να πραγματοποιήσει τα όνειρά του. Βάδισε ανυπόδητος τέσσερις χιλιάδες χιλιόμετρα κι έφθασε τελικά στην αυλή της Αικατερίνης Β΄. Φοβόταν ότι θα τον είχε ξεχάσει. Αυτή όμως όχι μόνο θυμήθηκε τον τρομερό κουρσάρο, τον τολμηρό μπουρλοτιέρη, το ριψοκίνδυνο αγωνιστή, αλλά και συγκινήθηκε από τα παθήματά του. Του χάρισε δέκα χιλιάδες ρούβλια και το δικαίωμα για αφορολόγητο εμπόριο ψαριών στην Κασπία Θάλασσα.

Ο Βαρβάκης εγκαταστάθηκε στο Αστραχάν, στις όχθες της Κασπίας Θάλασσας, έναν τόπο πλούσιο και ανεκμετάλλευτο. Ξεκίνησε αμέσως στήνοντας μια επιχείρηση εμπορίας ψαριών. Στην επιχείρηση αυτή ενώ είχε το δικαίωμα να αγοράσει δούλους και να τους έχει στη δούλεψή του, όπως έκαναν τόσοι και τόσοι Ρώσοι επιχειρηματίες, επέλεξε να προσλάβει τρεις χιλιάδες ελεύθερους μισθωτούς εργάτες. Το έκανε από σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, αυτά για τα οποία πάλευε από γεννησιμιού του στη σκλαβωμένη χώρα του. Αποκήρυξε λοιπόν τη δουλοπαροικία το 1776, ενενήντα χρόνια πριν την καταργήσει με νόμο το ρωσικό κράτος.

Το Αστραχάν στάθηκε για το Βαρβάκη «χρυσωρυχείο». Σαν άλλος εξερευνητής ανακάλυψε την εκλεπτυσμένη γεύση των χρυσόχρωμων αυγών του ξανθού οξυρύγχου (χαβιαριού) και την έκανε συνώνυμη της πολυτέλειας και του ακριβού γούστου στα γεύματα και τα δείπνα των πλουσίων και των επισήμων. Εκείνο που εκπλήσσει βέβαια είναι ότι ενώ θα μπορούσε να έχει το μονοπώλιο του χαβιαριού, πρότεινε την ίδρυση «μπράτιας», δηλαδή συνεταιριστικής επιχείρησης, η οποία θα είχε την αποκλειστικότητα της εκμετάλλευσης του ακριβού προϊόντος. Στην επιχείρηση αυτή θα μπορούσαν να συμμετέχουν όλοι με ποσοστά ανάλογα με την παραγωγή και την ποιότητα του χαβιαριού που θα διέθεταν στην αγορά. Δημιουργήθηκε έτσι ο πρώτος συνεταιρισμός στην περιοχή της Κασπίας, ενδεχομένως και σε ολόκληρη τη Ρωσία.

Ο Ιωάννης Βαρβάκης επέδειξε εξαιρετική ευαισθησία και απέναντι στις μειονότητες. Επειδή έτρεφε απεριόριστο σεβασμό όχι μόνον στα δικαιώματα αλλά και στον τρόπο έκφρασης των αναγκών που έχουν οι άνθρωποι, ζήτησε άδεια για να φτιάξει τζαμί κοντά σε εργοστάσιο χαβιαριού, ώστε να μπορούν να προσεύχονται σ' αυτό οι μουσουλμάνοι εργάτες του.

Ο Βαρβάκης όμως δεν αρκέστηκε στις οικονομικές επιτυχίες του, αλλά ανέπτυξε κι άλλες δραστηριότητες κοινωνικού χαρακτήρα. Πολλά και σπουδαία ήταν τα κοινωφελή έργα που έκανε στο Αστραχάν, στο Ταγκανρόγκ, όπου μετοίκησε αργότερα και σε άλλες πόλεις της Ρωσίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε: τα πέτρινα καμπαναριά στην εκκλησία «Της Εισόδου στην Ιερουσαλήμ» καθώς και στον καθεδρικό ναό, δύο ξύλινα γεφύρια και μία κινητή γέφυρα, ένα νοσοκομείο για τους ασθενείς από ελονοσία στο Αστραχάν, τη μεγάλη πέτρινη εκκλησία των Γραικών στο Ταγκανρόγκ, ελληνικά σχολεία στη Μαριούπολη, όπου ζούσαν πολλοί

Έλληνες, Ανώτερη Ελληνική Σχολή στην Οδησό καθ' υπόδειξη του Ιωάννη Καποδίστρια και πολλά άλλα, για τα οποία τον αποκάλεσαν Μέγα Πατριάρχη της Μητέρας Ρωσίας.

Η μεγαλύτερη προσφορά του όμως, με προεκτάσεις και στο μέλλον, θα πρέπει να αναζητηθεί στην Ελλάδα. Τον Αύγουστο του 1818 έστειλε στη Χίο ένα πλοίο γεμάτο με σιτάρι, για να πουληθεί και τα έσοδά του να διατεθούν για την ανέγερση γυμνασίου στο νησί. Χρήματα έστειλε και στη γενέτειρά του, τα Ψαρά, για τη δημιουργία σχολείου, λιμανιού κ.λ.π. καθώς και στον Αδαμάντιο Κοραή για τη συνέχιση των εκδόσεών του.

Με την κήρυξη της επανάστασης ο Βαρβάκης έστειλε στον Υψηλάντη ως πρώτη βοήθεια 100.000 ρούβλια κι έπειτα από μικρό χρονικό διάστημα διέθεσε 1.000.000 ρούβλια για την αγορά οπλισμού και εφοδίων.

Τον Απρίλιο του 1824 ο Βαρβάκης αποφάσισε να εγκαταλείψει τη Ρωσία και να επιστρέψει στην Ελλάδα. Από το Ταγκανρόγκ πήγε στην Οδησό κι από εκεί έφθασε στη Βιέννη, όπου τον περίμενε μια δυσάρεστη είδηση, η καταστροφή των Ψαρών. Συντετριμμένος αλλά αποφασισμένος να βοηθήσει τους συμπατριώτες του πήγε στην Τεργέστη, ναύλωσε τέσσερα καράβια, τα φόρτωσε με τρόφιμα και ρούχα και ξεκίνησε για τη Ζάκυνθο, όπου έφθασε το πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου του 1824. Όλοι έσπευσαν να τον γνωρίσουν. Ο ίδιος επεδίωξε επαφή με το Διονύσιο Σολωμό, ο οποίος ήταν τότε είκοσι έξι ετών. Όταν πληροφορήθηκε ότι πολλοί Ψαριανοί προσέφυγαν στη Μονεμβασιά μετά την καταστροφή του νησιού τους, έσπευσε για να τους συναντήσει. Παρέδωσε το φορτίο των καραβιών, έδωσε χρήματα στους Τούρκους, για να εξαγοράσει τους Ψαριανούς αιχμαλώτους και υποσχέθηκε να δώσει όσα χρήματα χρειασθούν για την ανοικοδόμηση των Ψαρών.

Τον Οκτώβριο 1824 έφθασε στο Ναύπλιο, προσκεκλημένος της προσωρινής κυβέρνησης της επαναστατημένης Ελλάδας. Οι τιμές που του επεφύλαξε η Βουλή ήταν μεγάλες, έφθασε μάλιστα να τον ανακηρύξει «Μέγαν Ευεργέτη του Έθνους», ιδιαίτερα όταν ο Βαρβάκης γνωστοποίησε την επιθυμία του να συστήσει στην πόλη μέγα σχολείο δωρίζοντας τους τόκους 500.000 ρουβλίων καθώς και νοσοκομείο και κυρίως όταν, χωρίς αργοπορία, σύστησε τάγμα στρατού και το όπλισε με σκοπό την πολιορκία του κάστρου της Μεθώνης.

Ο Βαρβάκης όμως δεν είναι ευχαριστημένος. Η κατάσταση της εσωτερικής διαμάχης που επικρατούσε στο Ναύπλιο, τον πίκρανε βαθύτατα. Μη νιώθοντας καλά, σωματικά και ψυχικά, αποφάσισε να αναχωρήσει για τη Ρωσία. Επέστρεψε στη Ζάκυνθο, για να φύγει από εκεί, αλλά οι Άγγλοι που τον θεωρούσαν πράκτορα των Ρώσων του επεφύλαξαν δυσάρεστη έκπληξη. Τον έστειλαν στο λοιμοκαθακτήριο, μολονότι δεν έπασχε από κάποια μεταδοτική ασθένεια. Η κατάσταση της ήδη κλονισμένης υγείας του επιδεινώθηκε. Στις 12 Ιανουαρίου 1825 ο Ιωάννης Α. Βαρβάκης έφυγε για τη χώρα των Μακάρων.

Στη διαθήκη που υπέγραψε δύο ημέρες πριν από το θάνατό του κληροδότησε το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του για την οικοδόμηση διδακτηρίων, για να φοιτούν οι ελληνόπαιδες. Μετά από περιπέτειες ιδρύθηκε το 1886 με βασιλικό διάταγμα το «Βαρβάκειον Λύκειον».

Όμως πέρα και από τα χρήματα και τα υλικά αγαθά η πιο σπουδαία παρακαταθήκη που άφησε ο μεγάλος αυτός άνδρας στην ελληνική νεολαία είναι η ίδια του η ζωή, η σπουδαία προσωπικότητά του, η καλλιέργεια της ψυχής του, η φιλανθρωπία του, ο ακέραιος χαρακτήρας του, η δίκαιη κρίση του, η ριψοκίνδυνη και δραστήρια φύση του, οι ευφυείς επιλογές του, η γενναιοδωρία του και η γνήσια και ανυστερόβουλη φιλοπατρία του.

Μαίρη Μπελογιάννη

